

Cartea între cuvânt și formă

de Camil Mihăescu

Cartea este un subiect fascinant și vast totodată. Ea poate fi abordată din numeroase puncte de vedere, dar pentru început ar trebui să pornim de la identitatea ei. Dacă ar fi să oferim o definiție generoasă, atunci, cartea ar fi o transpunere vizuală bi sau tridimensională a unor informații sonore sau a unor concepte prin intermediul unui limbaj lingvistic. Limbajul verbal articulat a existat cu mult timp înainte ca omul să găsească un echivalent vizual al acestuia – scrisul. De-a lungul pământului, civilizațiile au conceput, sau după unii autori, le-au fost revelate, diverse sisteme de scriere. De aceea stabilirea primului limbaj scris este controversată. Mai mult, se evidențiază diferența între *scriere* – sistem structural coerent – și *proto-scriere* – limbaj vizual bazat pe pictograme sau simboluri. Dintre cele mai vechi tipuri de proto-scriere amintim simbolurile din Jiahu, China, gravate pe carapace de broască țestoasă (aprox. 6600 î.Ch.), Tăblițele din Tărtăria, Transilvania, România (aprox 5300 î.Ch.) și semnele Harappan din valea Indusului (aprox 3500 î.Ch.). Însă primele sisteme de scriere, unanim acceptate, sunt cea sumeriană – *cuneiformă*, și cea egipteană – *hieroglifică*. Ele se dezvoltă între 3400 și 3200 î.Ch. și primele texte complexe sunt date 2600 î.Ch. Mai târziu, scrierea va evolua în ceea ce numim astăzi scriere silabică sau scriere alfabetică. Am amintit toate aceste date, deoarece istoria cărții nu poate fi separată de istoria scrisului.

Dar scrisul nu este singurul element important în evoluția cărții. Descoperirile tehnologice au generat o multitudine de materiale, forme și texturi, care erau capabile să „îmagazineze” și să transmită semnele vizuale ce se constituiau în limbajul scris. Este limpede că la începuturi aceste materiale proveneau din „oferta” naturală. Astfel în India avem frunze de palmier uscate iar în Mezo-America frunze de Amate. Mesopotamienii scriau cu ajutorul unui instrument triunghiular numit calamus pe tăblițe de lut care ulterior erau arse pentru a rezista mai bine în timp. În China se scria pe oase, scoici, lemn, sau mătase. Nici piatra sau bronzul nu au fost ocolite. Chiar cuvântul *biblos* (βίβλος) este reprezentativ pentru conceptul de carte. El înseamnă miezul lemnos al plantei *Cyperus papyrus* din care se confecționa papirusul. Cuvântul *volum* provine din perioada în care se foloseau sulurile de papirus. El semnifică mișcarea de rotație care era realizată pentru citirea unei cărți. Romanii foloseau tăblițe de lemn acoperite cu ceară, care puteau fi refolosite. În secolul III î.Ch. Eumenes al II-lea, regele Pergamonului va inventa foia de pergament confecționată inițial din piele de vițel, oaie sau capră, dar mai apoi și din alte animale. Este un material versatil față de cele anterioare și de aceea va avea o largă întrebuințare, în ciuda prețului de producție ridicat. Varianta cea mai bună a pergamentului se chema *vellum*. Dar cea mai mare invenție are loc în China și este atribuită lui Cai Lun

care în 105 d.Ch. descoperă hârtia. Treptat acest nou suport le va înlocui pe toate celelalte și este întrutotul răspunzător de forma și aspectul cărților din ziua de astăzi. Și este necesar să precizăm că în China și Extremul Orient arta scrisului – *caligrafia* – poate fi o cale spirituală, nu doar o formă de exprimare.

Am amintit toate aceste lucruri deoarece este important să știm că obiectul numit carte a avut de-a lungul istoriei forme, dimensiuni și materiale dintre

fizică. Întâlnim astfel cartea în care grâul substituie litera, un simbol, poate, al parabolei semănătorului din creștinism. Cartea fereastră, care deschide noi orizonturi. Cartea ca țesătură ce explicitează vizual relația prezentă în majoritatea limbajelor, dintre text și textură. Cartea cutie, ce conține diverse obiecte. Cartea desprinsă din simboluri muzicale, aluzie la simțul auzului. Cartea albă, fără text ori imagine unde privitorul este cel care plămăiește povestea. Cartea din

cele mai variate. Totuși am putea spune că, în mare, au existat 2 structuri portante: cartea cerc sub forma unor suluri, și cartea pătrat pe care o cunoaștem în prezent. Am putea spune că evoluția s-a realizat dinspre cerc înspre pătrat, adică dinspre cer spre pământ. Și deoarece ne interesează această entitate ca prezență fizică nu vom extinde considerațiile și asupra variantei virtuale, recent apărute.

Cartea cerc reprezintă cartea tradițională, cartea spirituală unde citirea se făcea prin înfășurare-desfășurare, având o caracteristică circulară, ciclică. Cartea în patru unghiuri, datează din perioada Imperiului Roman, părintele ei fiind Octavianus Augustus. Nu întâmplător, prima carte pătrat reprezintă codexul de legi necesare ca Imperiul să aibă coeziune. Deci rectangularitatea, asociată cu stabilitatea pământului, apare din considerente de ordin pragmatic. Omul trece de la citirea „cursivă”, la cea „dis-cursivă”.

Toate aceste lucruri, toată această bogăție, constituie pentru artist o provocare atât formală cât și ideatică. Astfel, în arta contemporană cartea se regăsește în două domenii majore, înrudite: arta obiectuală și instalația. Cartea obiect lansează spre public, prin intermediul creatorului, al artistului, fie aspecte care locuiesc în esența ei, fie oportunități date de prezența

perioada dadaistă și futuristă în care textul are valențe grafice în primul rând. Cartea cărămidă, care zidește, cartea cu aripi etc. Lista poate continua înspre nenumărate variante și variații.

Instalația este o formă mai complexă unde pot interveni și multe alte concepte. Astfel cartea va fi de cele mai multe ori pusă, aruncată, în situație. Nu va avea neapărat rolul principal. Situațiile de care vorbim pot fi acțiuni sau construcții. Piramida din cărți, zidul din cărți, cărțile suspendate într-un anumit spațiu trimit la mult mai mult decât simplul obiect. Sunt structuri ce vin ele însele cu noi semnificații. Acțiunile sunt importante și în raport cu timpul. Ele se consumă într-o perioadă stabilită, iar exterior acestei perioade mesajul este mult diminuat. Astfel avem cărți îmbibate de apă care sunt presate în teasc. Avem lanuri de cărți ce sunt „citite”, răsfoite de vânt. Avem cărți introduse în vase ori diverse recipiente. Avem șiruri de cărți care ard treptat. Cărți ce sunt mumificate cu ceară de albine etc.

Imaginația artistului va lucra cu siguranță în continuare pe acest subiect cu valențe inepuizabile și vom fi martorii unui șir lung de opere care deja se constituie într-un domeniu clar definit: cartea ca obiect de artă.